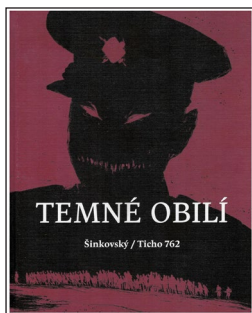
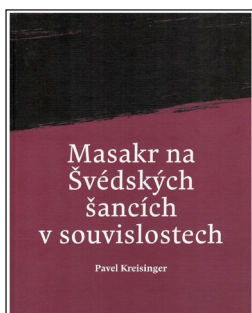

KREISINGER, Pavel. *Masakr na Švédských šancích v souvislostech* / ŠINKOVSKÝ, Martin – NOVÁK-TICHO, Petr. *Temné obilí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2025. 128 s. ISBN 978-80-244-6522-7.

Publikácia z Vydavateľstva Univerzity Palackého v Olomouci predstavuje zaujímavý koncept rozdelený na dve komplementárne časti oslovujúce rôzne okruhy čitateľov. Spája v sebe popularizačnú stránku dejinnej udalosti vo forme historického komiksu a odbornú stránku vo forme vedeckej štúdie. Obsahovo sú obe formy ukotvené v tragických udalostiach týkajúcich sa odsunov nemeckých občanov na konci druhej svetovej vojny v obnovenom Československu.

Historik Pavel Kreisinger vysvetľuje svoju pohnútku na vydanie takéhoto diela potrebou zmapovania historických udalostí predstavených v komiksovej podobe dvojicou autorov – literáta Martina Šinkovského a výtvarníka Petra Nováka prostredníctvom relevantných historických metód. Na základe analýzy dochovaných dostupných primárnych a sekundárnych prameňov sa podujal vysvetliť vtedajší historický kontext a konkrétnu tragickú udalosť, ktorá sa odohrala v júni roku 1945 na Švédských šancoch v katastri obce Horní Moštěnice neďaleko Přerova.

Masaker sa neslávne zapísal do histórie nesmiernou krutosťou realizátorov. Z 265 zabitých osôb bolo 120 žien a 74 nedospelých, resp. malých detí. Tieto okolnosti podnietili viacerých českých historikov, aby sa udalosťami začali zaoberať krátko po roku 1989. Vzniklo viacero odborných štúdií a aj monografické práce, na ktoré sa Kreisinger v úvode svojej štúdie odvoláva. Jeho cieľom tak zostalo zrealizovať nový výskum s úmyslom zaplniť viaceré „biele miesta“, zamerať sa na konkrétne osudy páchateľov a spolupáchateľov zločinu. V archívnom výskume sa zameral na výpovede, súdne spisy, personálne a väzenské dokumenty, ktoré boli na žiadosť historika – autora odtajnené. Patria tam aj unikátne fotografie priradzujúce podobu konkrétnym páchateľom.

Dňa 18. júna 1945 bolo popravených 256 osôb vytiahnutých z vlakovej súpravy smerujúcej na Slovensko. Išlo o vlak prevážajúci prevažne karpatských Nemcov vracajúcich sa do rodných obcí zo severných a severozápadných Čiech, kam boli evakuovaní pred blížiacim sa frontom v roku 1944. Okrem karpatských Nemcov boli medzi cestujúcimi aj Maďari a Slováci z oblasti Spiša či iných obcí zo stredného Slovenska. Na vlakovej stanici v Přerove sa stretol vlak s transportovanými „Nemcami“ s vlakovou súpravou, ktorou cestovali príslušníci bývalého 1. československého armádneho zboru vracajúci sa zo slávnostnej vojenskej prehliadky uskutočnenej na Staromestskom námestí v Prahe 17. mája 1945. Bola to časť 4. divízie (nástupkyne 4. československej brigády), v ktorej sa nachádzal aj 17. peší pluk s prevahou slovenských vojakov. Na základe započutia konverzácie v nemeckom jazyku a následného legitimovania osôb (u niektorých sa pravdepodobne našli doklady pronemeckých organizácií na Slovensku) boli vybrané osoby označené za fašistov a vyvlečené von z vlaku. Následné vymyslené verzie od poručíka Karola Pazúra, čatára ašpiranta

Bedřicha Smetanu i štábného kapitána Eugena Surovčíka podnietili nenávisť voči týmto ľuďom aj u ostatných vojakov. Transport „odsúdených“ na smrť bol pod sľubom, že ich idú ubytovať, presunutý na neďaleký kopec pod názvom Švédske šance. Vo večerných hodinách sa udiala poprava. Telá boli zakopané do pripraveného masového hrobu.

Pavel Kreisinger sa vo svojom texte odpútava od čiernobieleho vnímania dejín a predkladá fakty podložené dobovými dokumentmi, svedectvami a vyšetrovacími spismi. Neizoluje masaker ako náhodný exces jednotlivca, ale zasadzuje ho do širšieho rámca „divokého odsunu“ a atmosféry brutality, ktorá vládla bezprostredne po skončení druhej svetovej vojny. Detailne rozoberá osobnosti zodpovedných vrahov, ich motivácie, minulosť (napr. Pazúrovu kolaboráciu s Hlinkovou gardou), a to, ako dokázali zneužiť vtedajšie protinemecké nálady.

Pomerne mrazivá je analýza povojnového súdneho stíhania. Organizátori masovej vraždy boli v ére nastupujúceho komunistického režimu iba čiastočne potrestaní. Pazúr bol síce odsúdený na dlhoročný trest, no vďaka komunistickému prevratu v roku 1948, intervencii vplyvných osôb a následným amnestiám prezidentov Gottwalda i Zápotockého mu bol výkon trestu skrátený. Na slobodu bol prepustený v júni 1954. Surovčík nebol pre nedostatok dôkazov za kauzu Švédske šance potrestaný vôbec, no odsúdený bol v roku 1952 za inú kauzu na šesť rokov nepodmienečne. Smetana bol rovnako odsúdený v inom prípade v roku 1947. Po odvolaní obhajcu bol prepustený z vyšetrovacej väzby a stíhaný na slobode, čo využil a utiekol z Československa, ako osoba židovskej národnosti, do Izraela, kde požiadal o azyl.

Najdôležitejším javom tejto časti publikácie je, že historik Kreisinger sleduje, ako sa táto udalosť stala v Píerove verejným tajomstvom, ako sa o nej desaťročia nesmelopísať a akú rolu zohrali svedkovia (napríklad František Hýbl), ktorí tému udržali nažive až do pádu železnej opony.

Druhá časť publikácie využíva moderné vizuálne médium – komiks, čím sa kniha stáva prístupnou pre širšiu verejnosť, vrátane mladšej generácie. Toto spracovanie možno chápať nie ako zjednodušenie, ale skôr ako umelecké stvárnenie emócií a hrôzy týchto udalostí. Text komiksu vychádza zo zachovaných svedectiev a protokolov z neskoršieho vyšetrovania, čím čitateľ nestráca kontakt s historickou pravdou. Vizuálne stvárnenie následne sugestívne zachytáva bezmocnosť postihnutých, chladnokrvnosť vojakov a ponurnú atmosféru v osudnú noc.

Komiksovú časť možno vnímať ako zameranie pozornosti na ľudský rozmer tragédie – ukazuje konkrétne tváre a osudy rodín, čím oddeľuje obeť od anonymity suchých štatistických čísiel. Kreisingerova časť zas nevznikla ako bežný historický prehľad, ale ako výsledok dlhoročného detailného výskumu v domácich i zahraničných archívoch. Jej hlavným cieľom bolo nielen zmapovať samotný priebeh masakru, ale najmä analyzovať jeho politické pozadie, mechanizmy justičného vyrovnávania sa s vrahmi a následnú dlhoročnú tabuizáciu a ideologickú manipuláciu témy počas komunistického režimu. Je teda dôležitým príspevkom k vyrovnávaniu sa s temnými kapitolami stredoeurópskych dejín. Autorovi sa podarilo napísať precízny text pre odbornú verejnosť a zároveň ako morálne a ľudské memento pre bežného čitateľa.

Peter Koval'